

Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministriniň
2021-nji ýylyň 7-nji iýunynda çykaran 203 belgili
B U Ý R U G Y

**Önümçilikdäki we gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnamaga,
ulanmaga, zyýansyzlandyrmaga, daşamaga, saklamaga hem-de gömmäge
bildirilýän Döwlet sanitariýa kadalaryny tassyklamak barada**

Türkmenistanyň Sanitariýa kodeksiniň 54-nji we 55-nji maddalaryny, “Galyndylar hakynda” Türkmenistanyň Kanunyny hem-de “Saglyk” döwlet maksatnamasyny tassyklamak hakynda“ Türkmenistanyň Prezidentiniň 2015-nji ýylyň 17-nji iýulynda çykaran 14336-njy karary bilen tassyklan, “Saglyk” döwlet maksatnamasyny ýerine ýetirmek maksady bilen,

1. Önümçilikdäki we gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnamaga, ulanmaga, zyýansyzlandyrmaga, daşamaga, saklamaga we gömmäge bildirilýän Döwlet sanitariýa kadalaryny tassyklamaly (goşulýar).

2. Şu buýrugyň ýerine ýetirilişine gözegçiligi Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministriniň orunbasary, Döwlet arassaçylyk we keselleriň ýaýramagyna garşy göreşmek gullugynyň başlygy A. Gylyjowa tabşyrmaly.

Ministr

Ylalaşyldy:

Türkmenistanyň Goranmak ministri

2021-nji ýylyň «04» iýun

Türkmenistanyň Gurluşyk we binagärlik ministri

2021-nji ýylyň «04» iýun

Türkmenistanyň Oba hojalyk we

daşky gurşawy goramak ministri

2021-nji ýylyň «04» iýun

“Türkmenstandartlary” baş döwlet gullugynyň başlygy

2021-nji ýylyň «04» iýun

Türkmenistanyň Ylymlar

akademiýasynyň prezidenti

2021-nji ýylyň «04» iýun

Türkmenistanyň Senagat we

gurluşyk önümçiligi ministri

2021-nji ýylyň «04» iýun

“Türkmenhimiýa” döwlet

konserniniň başlygy

N. Amannepesow

B. Gündogdyýew

R. Gandymow

A. Altyýew

M. Hojagulyýew

S. Toýlyýew

B. Annamämmedow

N. Nyýazlyýew

2021-nji ýylyň «05» iýun “Türkmennebit” döwlet konserniniň başlygy	G. Baýgeldiýew
2021-nji ýylyň «05» iýun “Türkmengaz” döwlet konserniniň başlygy	B. Amanow
2021-nji ýylyň «05» iýun Türkmenistanyň İçeri işler ministriliginiň Ýangyn howpsuzlyk müdirliginiň müdiri	R. Rejepow
2021-nji ýylyň «05» iýun Aşgabat şäheriniň häkimi	Ýa. Gylyjow
2021-nji ýylyň «05» iýun Ahal welaýatynyň häkimi	Ýa. Gurbanow
2021-nji ýylyň «05» iýun Balkan welaýatynyň häkimi	T. Atahallyýew
2021-nji ýylyň «06» iýun Daşoguz welaýatynyň häkimi	N. Nazarmyradow
2021-nji ýylyň «06» iýun Mary welaýatynyň häkimi	D. Annaberdiýew
2021-nji ýylyň «06» iýun Lebap welaýatynyň häkimi	Ş. Amangeldiýew
2021-nji ýylyň «06» iýun	

Türkmenistanyň Saglygy goraýyş
we derman senagaty ministriniň
2021-nji ýylyň 07-nji iýunynda
çykaran 203 belgili buýrugy bilen
tassyklanyldy

**Önümçilikdäki we gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnamaga,
ulanmaga, zyýansyzlandyrmaga, daşamaga, saklamaga hem-de gömmäge
bildirilýän Döwlet sanitariýa kadalary**

I bap. Umumy düzgünler

1. Önümçilikdäki we gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnamaga, ulanmaga, zyýansyzlandyrmaga, daşamaga, saklamaga hem-de gömmäge bildirilýän Döwlet sanitariýa kadalary (mundan beýläk – Sanitariýa kadalary) Türkmenistanyň Sanitariýa kodeksiniň 54-nji we 55-nji maddalaryna, “Raýatlaryň saglygynyň goralmagy hakynda”, “Galyndylar hakynda” Türkmenistanyň kanunlaryna laýyklykda işlenilip taýýarlanylady. Sanitariýa kadalary gündelik durmuşdaky we önümçilikdäki galyndylaryň ýygnalmagyna, ulanylmagyna, zyýansyzlandyrylmagyna, daşalmagyna,

saklanymagyna we gömülmegine bildirilýän sanitariýa-epidemiologiýa talaplaryny kesgitleýär.

Şu Sanitariýa kadalaryň talaplarynyň berjaý edilmegi eýeçiliginiň guramaçylyk-hukuk, tabynlygynyň görnüşine garamazdan, önümçilikdäki we gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnamak, ulanmak, zyýansyzlandyrmak, daşamak, saklamak, gömmek bilen bagly işleri amala aşyrýan fiziki we ýuridik şahslar üçin hökmany bolup durýar.

2. Şu Sanitariýa kadalarynyň maksatlary üçin ulanylýan esasy düşüňjeler:

1) galyndylar – düzüminden peýdaly häsiýetleri çykarylyp alnan, mundan beýläk gaýtadan ulanylmaga ýa-da ýerleşdirilmäge degişli bolan, belli bir önümi öndürmek üçin ýaramsyz maddalar (çig malyň görnüşleri);

2) galyndylar bilen iş salyşmak – galyndylaryň emele gelmeginiň önüni almak, olary ýygnamak, daşamak, saklamak, işläp taýýarlamak, gaýtadan ulanmak, zyýansyzlandyrmak we gömmek bilen bagly iş.

3) galyndylary daşama – galyndylaryň emele gelen ýa-da saklanýlýan ýerlerinden, olaryň gaýtadan işlenilýän we gaýtadan ulanylýan hem-de gömülýän ýerlerine ýa-da obýektlerine daşama;

4) galyndylary gömme – daşky gurşawa zyýanly maddalaryň düşmeginiň önüni almak maksady bilen, munuň üçin ýörite enjamlaşdyrylan obýektlerde, mundan beýläk peýdalanmaga degişli bolmadyk galyndylary uzak wagtlaýyn üzňeleşdirme;

5) galyndylaryň görnüşi – howplulyk klaslary boýunça galyndylary toparlara bölmegiň ulgamyna laýyklykda umumy alamatlary bolan galyndylar;

6) galyndylary saklama – galyndylaryň soňra peýdalanyljak we zyýansyzlandyryljak ýa-da gömüljek pursadyna çenli, olary emele gelen ýerlerinde wagtlaýyn saklama;

7) galyndylary serhetüsti daşama – Türkmenistanyň çäginde we (ýa-da) çäginde üstü bilen beýleki döwletiň çäginde ýa-da çäginde üstü bilen galyndylary daşama;

8) galyndylary ýerleşdirme – munuň üçin ýörite enjamlaşdyrylan obýektlerde galyndylary saklamak we (ýa-da) gömmek;

9) galyndylaryň ýerleşdirilýän obýekti – galyndylary ýerleşdirmek üçin ýörite bellenen we enjamlaşdyrylan ýer (önümçilik we hojalyk galyndylaryň saklanýlýan ýerleri, şlam saklanýlýan ýerler, dag jynslarynyň üýşmegi, akdyrylýan hapa suwlaryň bugarýan meýdanlary);

10) galyndylary ýerleşdirmegiň çäklendirilen möçberi (limiti) – degişli çägiň ekologik ýagdaýyny hasaba almak bilen, galyndylaryň ýerleşdirilýän obýektlerinde bellenen möhlete kesgitlenen usulda ýerleşdirmäge ygtyýar edilýän galyndylaryň anyk görnüşiniň aňryçäk ýol berilýän mukdary;

11) galyndylary ýygnama – ýörite bellenen ýerlerde ýa-da ýörite enjamlaşdyrylan obýektlerde galyndylary toplamak, sortlamak, zyýansyzlandyrmak, gaýtadan ulanmak we ýerleşdirmek bilen bagly iş;

12) galyndylary zyýansyzlandyрма – mehaniki, fiziki-himiki ýa-da biologik taýdan işläp taýýarlamak arkaly galyndylaryň ilatyň saglygyna we daşky gurşawa ýaramaz täsirini azaltma ýa-da aradan aýyрма;

13) gündelik durmuşdaky galyndylar – adamynyň ýaşayşynyň barşynda emele gelýän galyndylar;

14) howply galyndylar – olaryň barlygy we (ýa-da) olar bilen iş salşylmagy adamyň janyna, saglygyna hem-de daşky tebigy gurşawa howp salyp biljek galyndylar;

15) önümçilik galyndylary – öndürmegiň barşynda emele gelen, çig malyň, materiallaryň, ýarym fabrikatlaryň, beýleki önümleriň ýa-da azyk önümleriniň galyndylary, şeýle hem öz sarp edijilik häsiýetlerini ýitiren harytlar (önümler), tehnogen mineral emele gelmeler we oba hojalyk önümçiliginiň galyndylary.

II bab. Önümçilik galyndylary ýygnamaga, ulanmaga, zyýansyzlandyrmaga, daşamaga, saklamaga hem-de gömmäge bildirilýän sanitariýa-epidemiologiýa talaplary

3. Fiziki we ýuridik şahslarynyň işleriniň netijesinde emele gelýän önümçilik galyndylary gömmek galyndylar bilen iş salyşmak çygyrynda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarlandyrylan edaralary bilen ylalaşylan galyndylary ýerleşdirmegiň obýektlerinde amala aşyrylýar.

Galyndylaryň eýeleri bolup duran ýuridik şahslar önümçiligiň galyndylary gaýtadan ulanmak, ýerleşdirmek, daşamak we gömmek boýunça çäreleri öz serişdeleriniň hasabyna özbaşdak ýa-da şertnama laýyklykda amala aşyrmalydyrlar.

Galyndylaryň eýeleri bolup durýan ýuridik şahslar galyndylary ýerleşdirmegiň we gömmegiň özlerine degişli obýektlerini saklamak boýunça çäreleri maliýeleşdirmegi amala aşyrmalydyrlar. Galyndylary ýerleşdirmegiň we gömmegiň beýleki obýektlerinde galyndylar ýerleşdirilen we gömülen halatynda, galyndylaryň eýeleri galyndylary ýerleşdirmegiň we gömmegiň obýektlerini saklamak üçin şertnama laýyklykda töleg geçirmelidirler.

Ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary ilatly yerleriň sanitariýa taýdan arassalanylmagyna we hojalyk galyndylaryň ýygnalandygy üçin tölegleriň fiziki we ýuridik şahslar tarapyndan öz wagtynda tölenilmegine ýardam edýärler.

Kärhanalarda we önümçilik obýektlerinde galyndylary ýygnamak we galyndylaryň emele gelen yerlerinde wagtlaýyn saklama işleri galyndylaryň howplulyk klaslaryna laýyklykda ýörite bellenen yerlerde amala aşyrylýar. Galyndylar toplanylyşyna görä, howplulyk klaslaryna laýyklykda galyndylaryň her topary üçin aýratynlykda ýygnalýar.

4. Galyndylaryň saklanylýan yerinden ýaşayş jaýlaryna, önümçilik, jemagat maksatlary üçin niýetlenilen obýektlere çenli sanitariýa gorag zolaklarynyň (mundan beýläk – SGZ) ölçegi Türkmenistanyň Adalat ministrliğinde 2009-njy ýylyň 19-njy iýunynda 489 belgisi bilen döwlet belligine alnan, “Senagat kärhanalaryny taslamaklygyň arassaçylyk kadalary” atly TGK 2.09.04-09 belgili Türkmenistanyň Gurluşyk kadalaryny tassyklamak barada” Türkmenistanyň Gurluşyk ministriň 2009-njy ýylyň 11-nji maýynda çykaran MB-94 belgili buýrugy bilen tassyklanylýan,

“Senagat kärhanalaryny taslamaklygyň arassaçylyk kadalary” atly TGK 2.09.04-09 belgili Türkmenistanyň Gurluşyk kadalaryna laýyklykda (mundan beýläk - “Senagat kärhanalaryny taslamaklygyň arassaçylyk kadalary” TGK 2.09.04-09 belgili Türkmenistanyň Gurluşyk kadalary) kesgitlenilýär.

5. Obýektiň çäginde daşyna çykarylýan galyndylaryň howplulyk klasyny kesgitlemek, galyndynyň her görnüşi üçin aýratynlykda ýerine ýetirilýär we tehnologiýa amallaryň üýtgän ýa-da başga çig mal serişdelerine geçilen, şeýle hem, galyndylaryň himiki düzüminiň üýtgän ýagdaýynda gaýtadan seredilmäge we täzelenmäge degişlidir.

6. Daşky gurşawy goramak babatynda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan bellenen ölçeg alamatlaryna laýyklykda galyndylar daşky gurşawa ýetirýän ýaramaz täsiriniň derejesine baglylykda baş howplulyk klaslaryna bölünýärler:

- 1) I klas - adatdan daşary howply galyndylar;
- 2) II klas - ýokary howply galyndylar;
- 3) III klas - aram howply galyndylar;
- 4) IV klas - az howply galyndylar;
- 5) V klas - howpsuz galyndylar.

7. I klasa degişli howply önümçilik galyndylary germetiki gapda (polat boçkalar, konteýnerler) saklanylýar. Gaplar dolmagyna görä polat gapaklar bilen ýapylýar. Zerur ýagdaýlarda, olar elektrokebşirleýjiler bilen kebşirlenilýär we gabynda, onuň howply häsiýeti görkezilip, “howply galyndy” - diýlen belligiň goýulmagy üpjün edilýär.

8. II klasa degişli howply önümçilik galyndylary zyýanly maddalaryň (ingrediýentleriň) ýaýramazlygy üçin agregat ýagdaýynda görä polietilen haltalarda, paketlerde, çekeklerde we beýleki gaplarda saklanylýar.

9. III klasa degişli howply önümçilik galyndylary zyýanly maddalaryň ýaýramazlygyny aradan aýyrýan we ýükläp-düşürme, ulag işlerini ýerine ýetirmäge mümkinçilik berýän, galyndylary çäklendirip saklamagy üpjün edýän gaplarda saklanylýar.

10. IV klasa degişli howply önümçilik galyndylary açyk senagat meýdançasynda üşürilen görnüşinde saklanylýp, galyndylary daşamak üçin enjamlaşdyrylan ulag serişdesinde, gaplanan görnüşde ýa-da galyndylaryň daşky gurşawa düşmeginiň önüni alýan başga usulda galyndylaryň gaýtadan işlenilýän ýa-da ýerleşdirilýän ýerine daşalýar.

V klasa şu Sanitariýa kadalarynyň III babatynda görkezilen hojalyk galyndylary degişlidir.

11. Peýdalanylmaga degişli bolmadyk galyndylary galyndylaryň eýeleri bolup durýan şahslar tarapyndan gaýtadan işlemek, ulanmak, şeýle hem ýok etmek işlerini amala aşyryýan beýleki şahsa (fiziki ýa-da ýuridik şahslara) geçirmek üçin alty aýdan köp bolmadyk möhlete çenli galyndylaryň wagtlaýyn toplanmagyna we saklanmagyna ýol berilýär.

Suwuk we gaz görnüşdäki galyndylar germetiki ýapyk gaplarda saklanylýar. Toplanylyşyna görä galyndylar senagat obýektiniň çäginde çetleşdirilýär ýa-da olar senagat obýektinde zyýansyzlandyrylýar.

12. Senagat zolaklarynyň çägindeki önümçilik galyndylaryň çäklendirilen möçberleri ýuridik şahslar tarapyndan işlenilip taýýarlanylýar we tebigaty goramak babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan tassyklanylýar.

Galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda ýuridik şahslar özleriniň önümçilik we hojalyk işleriniň netijesinde emele gelýän galyndylaryň emele gelmeginiň kadalarynyň hem-de galyndylary ýerleşdirmegiň çäklendirilen möçberleriniň taslamalaryny işläp taýýarlamağa we daşky gurşawy goramak babatynda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarlandyrylan edarasyna hem-de galyndylar bilen iş salyşmak çygrynda ýerine ýetiriji häkimiýetiň beýleki ygtyýarlandyrylan edaralaryna ylalaşmak üçin bellenen tertipde, olary bermäge borçlydyrlar.

13. Galyndylaryň toplanylmagyna, saklanylmagyna we ýerlenilmegine diňe ilatyň saglygyny we daşky gurşawy goramagy üpjün edýän ýörite gurnalan şlam-, şlak-, kül-, radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelýän galyndylary toplajy, agdaryjy tehnikalar we degişli şertler bilen üpjün edilen desgalar bolan ýagdaýynda ýol berilýär.

14. Gaty galyndylar, şol sanda ürgün (owrangyç) galyndylar konteýnerlerde, plastik, kagyz haltalarda ýa-da paketlerde saklanylýp, olar toplanylyşyna görä (ýöne aýda bir gezekden az bolmadyk wagtda) ýörite bellenen we enjamlaşdyrylan ýere daşalýar.

15. Galyndylaryň wagtlaýynça saklanylýan meýdançasý önümçilik obýektiniň çäginde yk (şemalyň akymy) tarapynda ýerleşdirilýär. Meýdança toksiki galyndylary (maddalary) geçirmeýän, arassalaýjy desga tarapa eňňitli, gyrasy çilli guýmaly gaty material bilen örtülýär. Meýdançanyň ýüzünden geçýän akymyň umumy çabga geçirijä birikdirilmegine ýol berilmeýär. Meýdançanyň ýüzünden geçýän akym üçin, olardan toksiki maddalary tutup alýan we olaryň zyýansyzlandyrylmagyny hem-de arassalanylmagyny üpjün edýän, ýörite arassalaýjy gurnama göz önünde tutulmalydyr. Meýdançada galyndylary atmosfera ygallarynyň we şemalyň täsirinden goramak çäreleri göz önünde tutulmalydyr.

16. Önümçiligiň toksiki (I we II klas howply) galyndylaryň zyýansyzlandyrylmagy önümçiligiň toksiki galyndylaryň ýerleşdirilýän meýdançalarynda amala aşyrylýar.

17. Önümçilik galyndylary (III we IV klas howply) zyýansyzlandyrmak üçin degişli obýektlerde ulanyş galyndylary bilen önümçilik galyndylaryň belli bir böleginiň işlenilmegine we gaty hojalyk galyndylaryň ýerleşdirilýän ýerinde ýerleşdirilmegine rugsat berilýär.

18. Daşalýan galyndylaryň mukdary ulag serişdesiniň göwrümüne laýyk gelmelidir. Önümçilik galyndylary daşalanda galyndylaryň doldurylan, daşalan, ýüklenilen, düşürilen ýerlerinde daşky gurşawyň hapalanmagyna ýol berilmeýär.

19. I klasdan III klasa çenli howply galyndylary ýüklemek, daşamak we düşürmek bilen bagly tehnologiki işler mehanizmlaşdirilýär.

20. Ýarym suwuk (pasta görnüşli) galyndylar üçin ulag serişdeleri dökmäge oňaýly şlang bilen enjamlaşdyrylýar.

21. Gaty we tozan görnüşli galyndylar üçin ulag serişdesi gorag örtgüsi (plýonkasy) ýa-da gorag materialy bilen üpjün edilýär.

22. Tozan görnüşli galyndylar ähli tapgyrlarda: ýüklenilende, daşalanda we düşürilende çyglandyrylmalydyr.

23. I we II klas howply galyndylar daşalanda ulag serişdesini dolandyryýan we ýüküň ýany bilen gidýän işgärden başga üçünji şahsyň bolmagyna ýol berilmeyär.

24. Çig mal hökmünde galyndylary ulanýan obýektlerde tehnologiki prosesler awtomatlaşdyrylýar we mehanizmlaşdirilýär.

25. Senagat galyndylaryň ýerlenilmegi subýektiň senagat zolaklaryndan daşda we ilatly ýerleriň çäginde howplulyk klasyna laýyklykda, olaryň ilatly ýerlerden daşda hem-de önümçilik meýdançasynda ýerleşdirilmek mümkinçiligi bolmadyk hereket edýän ýylylyk elektrosentrallarynda, ýylylyk elektrik beketlerinde (kül şlak agdarylýan/kül agdarylýan ýerlerden başga) amala aşyrylýar.

26. Gaýtadan ulanmak mümkinçiligi bolmadyk galyndylary ýerleşdirmek üçin meýdançalar, şol sanda täze gurulýan ýylylyk elektrosentrallary, ýylylyk elektrik beketleri ilatly ýerlerden we önümçilik meýdançasynyň çäginde daşda ýerleşdirilmelidir.

27. Suwda eremeyän zäherli maddalaryň, II we III klas howply gaty hem-de tozan görnüşli galyndylaryň ýerlenilmegi önümçilik galyndylaryň meýdançalarynda amala aşyrylýar. Ýöriteleşdirilen çukurlara galyndylary dökmek işi gatma-gat dykyzlandyrmak arkaly geçirilýär. Ýöriteleşdirilen çukurlardaky galyndylaryň in ýokary derejesiniň, onuň ýanaşyk çäginde 2 metrden az bolmadyk meýilleşdirilen bellikden pes bolmagy göz önünde tutulmalydyr.

28. Ýöriteleşdirilen çukurlar enjamlaşdyrylanda, olara ini 8 metrden az bolmadyk ýanaşyk çäk göz önünde tutulmalydyr. Galyndylaryň gömülmeğine süzmek koeffisiýenti bir gije-gündizde 6-10 metrden köp bolmadyk toprakda ýol berilýär.

29. Ýöriteleşdirilen çukurlarda tozan görnüşli galyndylary gömmek bu galyndylaryň şemal bilen dargamagynyň aradan aýrylmagyny kepillendirýän çäreleri göz önünde tutmak arkaly geçirilýär. Ýöriteleşdirilen çukura her gezek bu galyndylar guýulandan soň, galyndylar 20 santimetrden ýuka bolmadyk galyňlykdaky toprak bilen üzňeleşdirilýär.

30. Suwda ereýän zäherli maddalary düzüminde saklaýan II we III klas howply gaty hem-de pasta görnüşli galyndylaryň gömülmeğine düýbi we gapdal diwarlary üzňeleşdirilen ýöriteleşdirilen çukurlarda amala aşyrylýar.

31. Ýöriteleşdirilen çukurlaryň galan böleginiň doldurylmagy üçin, onuň galyndy dökülen bölegi topragyň dykyzlandyryjy gatlagy bilen örtülýär. Galyndylary topragyň dykyzlandyryjy gatlagynyň üstüne goşmaklyk, onuň bozulmagyna ýol bermeýär.

32. Düzüminde gowşak ereýän zäherli maddalary bolan I klas howply galyndylar gömülende, olaryň ýerasty suwlara aralaşmagynyň önüni almak boýunça çäreler amala aşyrylmalydyr:

1) ýöriteleşdirilen çukuryň düýbi we diwarlary süzmek koefisiýenti 10 m/gije-gündizden köp bolmadyk, ini 1 metrden az bolmadyk palçyk gatlagy bilen suwalmalydyr;

2) çukuryň düýbünüň örtülen we diwarlarynyň berkidilen beton plitalarynyň birleşýän ýerleri bitum, gudron ýa-da suw geçirmeýän materiallar bilen doldurylmalydyr.

33. Suwda ereýän I klas howply galyndylar 2 gezek (doldurylmazdan ozal we doldurylandan soň) gözegçilikden geçirilen diwarlarynyň galyňlygy 10 millimetrden az bolmadyk polat konteýnerlere ýa-da balonlara salynyp, beton gapyrjaga ýerleşdirilip gömülýär.

34. IV klasa degişli önümçilik galyndylaryň hojalyk galyndylar bilen birleşdirilmegine ýa-da bu galyndylaryň ýerleşdirilýän ýerinde meýdançalaryň çäginde meýilleşdirme işlerinde üzňeleşdiriji material hökmünde ulanylmagyna ýol berilýär.

35. Galyndylar bilen doldurylan ýöriteleşdirilen çukurlar 2 metr galyňlykda topragyň dykyzlandyrylan gatlagy bilen üzňeleşdirilýär, soňra, onuň üsti suw geçirmeýän gudrondan, tiz gataýan şepbik (smola), sementgudron örtük bilen örtülýär.

36. Çukuryň dykyzlandyrylan gatklary we suw geçirmeýän örtügi, onuň ýanaşyk çäklerinden ýokarda durýar. Suw geçirmeýän örtük çukuryň gabarasynyň her tarapynyň 2-2,5 metr daşyna çykýar we goňşy çukuryň örtügi bilen sepleşýär. Olaryň sepleşýän ýerleri, daşgyn we sil suwlarynyň, çukurlaryň ýüzünden ýöriteleşdirilen bugarma meýdançasyna toplanylmagyna we akdyrylmagyna ýardam berer ýaly görnüşe getirilýär.

37. Çukurlardaky suw geçirijileriň üzňeleşdirilýän örtüginin enjamlaşdyrylmagy boýunça işleriň gurnalmagy her bir anyk ýagdaý üçin aýratynlykda ýer böleginiň relýefini we gidrogeologiki şertlerini göz önünde tutmak arkaly amala aşyrylýar.

38. Ýakmaklyga degişli önümçilik galyndylary zyýansyzlandyrylanda iş düzgüni 1000-1200 °C-den pes bolmadyk, çykýan gazlary ýakyp gutarýan kameraly peçler (insineratorlar) ulanylýar. Meýdançada regenerasiýa degişli bolan agyr metallar, radioaktiw galyndylar, nebit önümlerini çykaryp almaga işlenilip taýýarlanylýan netijeli usullar bolan galyndylar kabul edilmeýär.

39. Suwuk ýagdaýdaky galyndylaryň gömülmegine ýol berilmeýär. I-III klaslara degişli howply suwuk galyndylar ýöriteleşdirilen meýdança äkidilmezden ozal, pasta görnüşli konsistensiýa geçirilýär.

40. Radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelýän galyndylaryň ýerleşdirilýän ýöriteleşdirilen nokady magdan işläp taýýarlaýan obýektiň öz çäginde (ýeke-täk senagat meýdançasynyň çäklerinde) ýa-da SGZ-ny göz önünde tutmak bilen özbaşdak çäkde ýerleşdirilýär.

41. Oba hojalyk üçin ýaramly bolmadyk, ilatly ýerlerden we awtomobil ýollaryndan 5 kilometrden uzak aralykda ýerleşen radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan

magdanlardan emele gelyän galyndylaryň ýerleşdirilýän ýöriteleşdirilen nokadynyň daşyna topragyň ýüzünde we bentde (dambada) gamma şöhle saçmanyň kuwwatlylygy tebigy radiasiýa fonunda sagatda 0,3 mkZw/sagatdan ýokary bolmadyk ýagdaýynda germew edilmeýär. Ýöriteleşdirilen bu nokadyň daş-töwereginde duýduryş beriji ýazgylar we görkeziji nyşanlar goýulýar.

42. Işlenen radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelyän galyndylaryň ýerleşdirilýän ýöriteleşdirilen nokadyny islendik maksat üçin ulanmaklyga ýol berilmeýär. Onuň SGZ-nda ýaşalýan binalary, mekdepleri we mekdebe çenli çagalar edaralaryny, medeni durmuş maksatly desgalary, söwda hem-de durmuş hyzmaty kärhanalaryny, saglygy gorawyş we dynç alyş edaralaryny, sport desgalaryny we beýleki jemgyýetçilik desgalaryny, şeýle hem baglary, seýilgähleri, bagçylyk we saýalyk gurluşyklaryny hem-de bakjalary ýerleşdirmäge ýol berilmeýär.

43. Radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelyän galyndylaryň ýerleşdirilmeli ýöriteleşdirilen nokadynyň ýerleşýän çägi zerur ölçeglerdäki SGZ-nyň gurnalmagy göz önünde tutulan etrabyň we ýöriteleşdirilen nokadyň gelejekki ösüş meýilnamasy bilen baglaşdyrylýar.

44. Radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelyän galyndylaryň ýerleşdirilmeli ýöriteleşdirilen nokadynyň suw üpjünçilik çeşmesi bolan ýerüsti suwly gatlaklarda, uly derýalaryň we kölleriniň ýakyn kenarynyň gyrasynyň (1000 m.-den az) golaýynda şeýle hem, SGZ-nyň ölçegine laýyklykda gelejekdäki ösüş boýunça ilaty 50 müň adamdan köp bolmaly şäherlerde ýerleşdirilmegine ýol berilmeýär.

45. Obýektiň çäginde radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelyän galyndylaryň ýerleşdirilmeli ýöriteleşdirilen nokady kärhananyň önümçilik, adminstratiw we durmuş binalarynyň SGZ-nyň ölçeginiň ýarysyna deň bolan (ýöne, 500 m.-den ýakyn bolmaly däl) aralykda ýerleşdirilýär.

46. Radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelyän galyndylaryň gömülýän nokadynyň ýerleşdiriliş aýratynlyklary:

1) agyz suw alynýan ýerlerden we balyk tutulýan uçastoklardan pes;

2) gowşak süzülýän toprakly (palçyk, toýunsow, gatlakly), ýygnanýan galyndylaryň in pes derejesindäki 2 m.-den az bolmadyk, olaryň has ýokary galmagyndaky ýerasty suw ýataklary bolan (ýöriteleşdirilen nokadyň ulanylmagynda suwuň ýokary galmagyny göz önünde tutmak bilen) meýdançalarda. Oňaysyz gidrogeologiki şertlerde saýlanyp alnan meýdançada ýerasty suwlaryň peselmegini üpjün edýän çäreler göz önünde tutulýar.

47. Radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelyän galyndylaryň ýerleşdirilen ýöriteleşdirilen nokadyny gömmezden ozal, onuň ýer işleri üçin zerur bolan tehnikany ulanmaklyga mümkinçilik berýän kondisiýa çenli guramagy boýunça çäreler geçirilýär.

48. Gömülen radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelyän galyndylaryň gömülýän nokadynyň daşy beýikligi 2 m.-den pes bolmadyk haýat bilen ýapylýar. Haýat ýöriteleşdirilen nokatdan 30 metrden ýakyn bolmadyk aralykda

haýatyň çäginde daşda, topragyň ýüzünde we bentde (dambada) gamma şöhle saçmanyň ekspozisiýa möçberiniň kuwwaty tebigy fonuň üstüne sagatda 0,3 mkZw/sagatdan ýokary bolmadyk ýagdaýda ýerleşdirilmelidir.

49. Gömülen radioaktiv, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelýän galyndylaryň ýerleşdirilen nokadyna, onyň administrasiýasy tarapyndan şlam-, şlak-, radioaktiv, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelýän galyndylaryň ýerleşdirilýän ýöriteleşdirilen nokadyny, kül toplaýjylary we üýşmekleri gömmegiň pasporty (şu Sanitariýa kadalaryna 1-nji goşundy) düzülýär we ol ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralaryna geçirilýär.

50. Ýörite gurnalan şlam-, şlak-, kül-, radioaktiv, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelýän galyndylary toplaýjylaryň, agdaryjylaryň we beýleki desgalaryň ýok edilmegi hem-de saklanylmagy ilatyň saglygyny goramagy we daşky gurşawyň amatly ýagdaýyny saklamagy üpjün edýän çözümleriň taslamalary boýunça geçirilýär.

III bap. Gündelik durmuşdaky galyndylaryň ýygnaýmagyna, ulanylmagyna, zyýansyzlandyrylmagyna we daşalmagyna bildirilýän sanitariýa-epidemiologiýa talaplary

§ 1. Gaty hojalyk galyndylaryň ýygnaýmagyna, daşalmagyna we zyýansyzlandyrylmagyna bildirilýän sanitariýa-epidemiologiýa talaplary

51. Ilatly ýerleriň çäklerinde gündelik durmuşdaky galyndylaryň ýygnaýmagy, ulanylmagy, peýdalanylmagy, zyýansyzlandyrylmagy we ýerlenilmegi jemagat hojalygy babatda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

Gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnaýmak, daşamak işini amala aşyryýan we gaty hojalyk galyndylaryň ýerleşdirilýän ýerini saklaýan ýörite edarasy bolmadyk az ilatly nokatlarda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ýerli edaralarynyň gözegçiliginde we hyzmatynda galyndylary özbaşdak çetleşdirmiş işleri gurnalýar.

52. Söwda we jemgyýetçilik iýmiti, bilim edaralary, şypahanalar we beýleki bejeriş-sagaldyş edaralaryndan (Türkmenistanyň Saglygy goraýyş we derman senagaty ministrliginiň Ýokanç keseller merkezleri müdiriýetinden (şol sanda Inçekeseli-bejeriş önüni alyş merkezi, Merkezi deri-wenerologiýa hassahanalaryndan başga) çykýan iýmit galyndylary gapakly göwrümlere ýygnaýlar we sowadylan otaglarda ýa-da sowadyjy kameralarda saklanylýar.

53. Ilatly ýerlerde (ýaşayyş jaý hem-de jemgyýetçilik maksatly ähli binalaryň, köpçülikleýin dynç alyş ýerleriniň we medeni dynç alyş merkezleriniň çäklerinde) galyndylary ýygnaýmak üçin konteýnerleri (gaplary) ýerleşdirmek üçin ulag baryp biler ýaly ýörite meýdança bölünip berilýär. Meýdança gaty örtük bilen örtülip, onuň 3 tarapy galyndylaryň şemalda ýaýramagynyň mümkinçiligini aradan aýyryýan, beýikligi 1,5 m.-den pes bolmadyk aýmança bilen haýatlanýar.

54. Gaty hojalyk galyndylaryň ýygnaľmagy üçin niýetlenilen konteýnerler gapakly bolmalydyr. Ilatly ýerlerde konteýner meýdançasy ýaşaýyş we jemgyýetçilik binalaryndan, çagalar üçin niýetlenilen obýektlerden, sport meýdançalaryndan hem-de ilatyň dynç alýan ýerlerinden Türkmenistanyň Adalat ministrliginde 2006-njy ýylyň 12-nji maýynda 382 bellige alyş belgisi bilen döwlet belligine alnan, Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Jemagat hojalygynyň usulyýeti we pudagy ösdürmek baradaky barlag institutynyň başlygynyň 2005-njy ýylyň 7-nji noýabrynda çykaran 60-B belgili buýrugy bilen tassyklanylýan “Türkmenistanyň ilatly ýerleriniň çäkleriniň arassaçylygyny saklamagyň we olary syryp-süpürmegiň kadalaryna” laýyklykda 20 metrden ýakyn we 100 metrden daş bolmadyk aralykda ýerleşdirilmelidir.

55. Ýaşaýyş jaýlaryň olaryň abadanlaşdyrylan ýanaşyk ýerlerinde gaty hojalyk galyndylary ýygnaľmak üçin bir ülnüli konteýnerler ulanylmalydyr. Hususy hojalyklarda bolsa, agzy gapakly göwrümleriň ulanylmagyna ýol berilýär.

56. Gaty hojalyk galyndylary ýygnaľmak üçin niýetlenilen konteýnerleriň eýesi konteýnerleri, olary ulanýan ilatyň sanyny, galyndylaryň toplanýş ölçeglerini, saklanýş möhletlerini göz önünde tutup ýerleşdirmelidir. Konteýnerleriň göwrümi toplanýan galyndylaryň göwrümüne laýyk gelmelidir.

Gaty hojalyk galyndylaryň çetleşdirilmegi öz wagtynda amala aşyrylmalydyr. Galyndylaryň konteýnerlerde saklanýlmaly möhleti howanyň temperaturasy 0 °C we ondan aşak bolanda - 3 günden artyk, 0 °C-den ýokary (+ temperaturada) - 1 günden artyk dälidir.

57. Köp öýli ýaşaýyş jaýlarynda zerur ýagdaýlarda gaty hojalyk galyndylary üçin konteýner meýdançasynyň gyrasyndan başlap, 1,5 metrlik radiusyna çenli, meýilnamalaýyn-zygiderli arassalaýyş işleri geçirilmelidir.

58. Gaty hojalyk galyndylary üçin konteýnerleriň eýesi galyndylary anyk ilatly ýerleriň ýerli şertlerini we gurulýan böleginiň hakyky ösüşini göz önünde tutup, ulag serişdeleriniň sanyny kesgitleýär.

59. Ulag serişdeleriniň we gaty hojalyk galyndylary üçin konteýnerleriň eýesi hojalyk zolagynyň çäginden daşda ulag serişdelerini hem-de konteýnerleri ýuwmak üçin meýdança gurnamalydyr. Meýdançada sowuk suw ulgamy geçirilen ýuwuş bölümi göz önünde tutulmalydyr. Meýdança eltilýän hapa we arassa konteýnerleriň (ulaglaryň) akymy bölünmelidir hem-de kesişmeli dälidir.

60. Suw ulgamy çekilmedik ýerlerde daşardaky howanyň temperaturasynyň 5 °C-den ýokary bolan ýagdaýlarynda konteýnerleriň köçeleri ýuwyýan ulaglaryň üsti bilen ýuwmagyna ýol berilýär.

61. Konteýnerleriň we ulaglaryň ýuwmagundan soň emele gelýän ýuwundy suwlaryny bugartmak, kartalara goýbermek ýa-da gaty hojalyk galyndylary çyglyndyrmak üçin ulanmak bolýar.

62. Gaty hojalyk galyndylary üçin niýetlenilen ýöriteleşdirilen meýdançanyň eýesi meýdançadan çykylýan ýerde galyndylary daşýan ulaglaryň tigirlerini

zyýansyzlandyrmak üçin zyýansyzlandyryjy beton wannalaryny gurnamalydyr. Wannanyň uzynlygy 8 m.-den, ini 3 m.-den, çuňlugy 0,3 m.-den az bolmaly däldir.

63. Gaty hojalyk galyndylary üçin ýöriteleşdirilen meýdançanyň ähli çäginin perimetri boýunça ýeňil haýat, çuňlygy 2 metrden köp bolan guradyjy garym ýa-da beýikligi 2 metrden ýokary bolmadyk gaçy gurnalmalydyr.

64. Hojalyk galyndylaryň zyýansyzlandyrylmagynda şu Sanitariýa kadalarynyň otuz sekizinji böleginde görkezilen peçler (insineratorlar) ulanylýar. Ýöriteleşdirilen meýdança regenerasiýa degişli bolan agyr metallar, radioaktiw galyndylar, nebit önümlerini çykaryp almaga işlenilip taýýarlanylýan netijeli usullar bolan galyndylar kabul edilmeýär.

§ 2. Howly içindäki gurnamalara we hapa suw ýygnanýan çukurlara bildirilýän sanitariýa-epidemiologiýa talaplary

65. Merkezleşdirilen suw üpjünçilik we lagym ulgamlaryna birikdirilen ýaşaýyş hem-de beýleki obýektleriň çäginde howly gurnamalarynyň we hapa suw ýygnanýan çukurlaryň gurulmagyna, täzeden enjamlaşdyrylmagyna ýol berilmeýär.

66. Merkezleşdirilen suw üpjünçilik we lagym ulgamlaryna birikdirilmedik ýaşaýyş hem-de beýleki obýektleriň çäklerinde ulanylýan suwuk galyndylary ýygnamak işleri suw geçirmeýän çukurly, ýerüsti bölegi gapakly we gaty fraksiýalary alyp galmak üçin gözenekli hapa ýygnanýan çukurlar arkaly amala aşyrylýar. Howly hajathanalarynyň bolan ýerlerinde umumy hapa ýygnanýan çukuruň gurnalmagyna ýol berilýär.

67. Lagym ulgamyna birikdirilmedik sanitariýa-howly içindäki gurnamalar we jemgyýetçilik hajathanalary jaşaýyş hem-de jemgyýetçilik binalaryndan, çagalar üçin we ilatyň dynç almagy üçin niýetlenilen meýdançalardan azyndan 25 metr, hususy öýlerden (şol sanda daçalardan)-azyndan 10 metr, guýulardan hem-de kaptazlardan-azyndan 50 metr aralyga daşlaşdyrylmalydyr.

IV bap. Galyndylaryň saklanylyşyna we ýerlenilmegine bildirilýän sanitariýa-epidemiologiýa talaplary

68. Galyndylary saklamak we ýerlemek ýöriteleşdirilen meýdançalarda amala aşyrylýar.

69. Gaty hojalyk galyndylary ýerlenilýän meýdançanyň ölçegi, galyndylaryň 20-25 ýylyň dowamynda ýygnanma möhletini göz önünde tutmak arkaly kesgitlenilýär.

70. Meýdançalar üçin aýratyn, gurluşyk işleri alnyp barylmaýan, ýelejireýän, ilatly ýerleriň we ilatyň köpçülikleýin dynç alyş zolaklarynyň, hojalyk suw üpjünçiliginiň, mineral çeşmeleriň, açyk suw howdanlarynyň hem-de ýerasty suwlaryň hapalanylmagyny aradan aýyrýan inženerçilik çözümleriniň ýerine ýetirilmegine mümkinçilik berýän, sil, gar, daşgyn suwlary basmaýan ýerler göz önünde tutulýar.

71. Meýdança ilatly ýerleriň yk (şemalyň akymy) tarapynda, şemalyň agdyklyk edýän ugruny göz önünde tutmak bilen, derýalaryň akymy boýunça hojalyk-agyz suw üpjünçiliginiň suw alýan gatlagyndan pes, açyk suw howdanlarynyň, gyslamak üçin çukurlaryň, balyklaryň köp mukdarda saklanylýan ýerleriniň araçäklerinden pes ýerlerde ýerleşdirilýär.

72. Meýdança ýerasty suwlaryň 20 metrden köp çuňlykda suwy az geçirýän, süzüjiligi 10 m/sek.-dan köp bolmadyk koeffisiýentli jynsly toprak bilen örtülen ýer böleklerinde ýerleşdirilýär. Meýdançanyň düýbünüň esasyny ýerasty suwlaryň iň ýokary esasy derejesinden 4 metrden az bolmadyk ýerde ýerleşdirýärler. Onuň düýbi we diwarlary gidro üzňeleşdirilýär.

73. Gaty hojalyk galyndylaryň ammarlaşdyrylýan, ýok edilýän we gömülýän ýerleriniň, zir-zibil dökülýän ýerleriň SGZ-nyň ölçegi we gökleşdirilmegi “Senagat kärhanalaryny taslamaklygyň arassaçylyk kadalary” atly TKG 2.09.04-09 belgili Türkmenistanyň Gurluşyk kadalary laýyklykda amala aşyrylýar.

74. Geljekde ýaşaýyş-jaý gurluşyk işleriniň alnyp barylmalý ýerlerinde, önümçilik obýektleriniň giňeldilýän, rekreasiýa zolaklarynyň, derýalaryň jülgeleriniň, jarlarynyň, ýeriň çökyän böleklerinde, karst prosesleriniň döreýän ýerlerinde, gazylyp alynýan peýdaly magdanlaryň ýatan ýerlerinde, ýerasty agyz suw çeşmeleriniň suw alýan zolaklarynda meýdançalaryň ýerleşdirilmegine ýol berilmeýär.

75. Meýdançanyň çäginin ilatly ýerlerine, önümçilik obýektlerine, oba hojalyk üçin ýaramly ýerlerine, suwuň akýan taraplaryna eňňitli bolmagyna ýol berilmeýär.

76. Meýdançalara IV klas howply önümçilik galyndylary üzňeleşdiriji material hökmünde çäklendirilmedik möçberde kabul edilýär. Bu galyndylar gaty hojalyk galyndylaryndan çykýan zäherli maddalaryň süzgüçdäki derejesindäki (1 kg. galynda litr suw) suw çekimleriniň saklanylmagy, kisloroda biohimiki zerurýetçilik görkezijisi we 300 mg/l.-den ýokary bolmadyk kisloroda himiki zerurýetçiligi, fraksiýalarynyň ölçegi 250 mm.-den pes bolan birmeňzeş düzümi bilen häsiýetlenýär.

77. Gaty hojalyk galyndylaryň ýöriteleşdirilen meýdançasyna üzňeleşdiriji material hökmünde ulanylýan we çäklendirilmän kabul edilýän IV klas howply önümçilik galyndylaryň sanawy şu Sanitariýa kadalaryna 2-nji goşundynyň 1-nji tablisasynda görkezilendir.

Meýdançalara çäklendirilen möçberde kabul edilip, gaty hojalyk galyndylary bile ýerleşdirilýän III we IV klas howply önümçilik galyndylaryň sanawy (1000 m³ gaty hojalyk galyndylaryna kada görkezijiler) su Sanitariýa kadalaryna 2-nji goşundynyň 2-nji tablisasynda görkezilendir.

Çäklendirilen möçberde kabul edilip we aýratyn şertleriň berjaý edilmegi bilen saklanylýan III we IV klas howply önümçilik galyndylaryň sanawy şu Sanitariýa kadalaryna 3-nji goşundyda görkezilendir.

78. Meýdançanyň çägi iki zolaga bölünýär: gaty hojalyk galyndylaryň saklanylýan zolagy we hojalyk-durmuş obýektleriniň ýerleşdirilýän zolagy.

Gaty hojalyk galyndylarynyň saklanylýan ýeri edaranyň administrasiýasy tarapyndan aýratyn böleklere (kartalaryna) bölünýär we şol bölekler gezekli-gezegine galyndylar bilen doldurylýar.

79. Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kadalaşdyryjy resminamalar esasynda meýdançada işleýän işgärler üçin sanitariýa-durmuş hyzmatlary otagy göz önünde tutulmalydyr. Naharlanmak üçin otaglar azyndan 1 sany durmuş sowadyjysy we gap-gaç ýuwmak üçin nowa (rakowina) bilen enjamlaşdyrylmalydyr.

80. Galyndylar bilen iş salyşýan işgärler üçin Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýörite egin-eşiğiň, ýörite ayakgabyň we beýleki hususy gorag serişdeleriň, ýuwup aýyrýan we zýansyzlandyryýan ýa-da ýokançsyzlandyryýan serişdeler bilen üpjün edilmelidirler.

81. Gaty we suwuk galyndylaryň ýygnalmagy, başga maksatlar üçin ulanylmagy, degişli desgalaryň işledilmegi bilen meşgullanýan işgärler hökmany deslapky (işe giren halatynda) we döwürleýin (zähmet işiniň dowamynda) lukmançylyk taýdan gözegçiligini (barlagyny), işgärleriň haýyşy boýunça nobatdan daşary lukmançylyk taýdan gözegçiligini (barlagyny) geçmelidirler.

82. Meýdança getirilýän galyndylaryň düzümine we hasabyna, meýdançanyň işleýän böleginde galyndylaryň ýerleşdirilişine, galyndylary üzňeleşdirmek boýunça tehnologiýa sikliň ýerine ýetirilişine gözegçilik üpjün edilmelidir.

83. Gaty hojalyk galyndylar üçin meýdança hojalyk galyndylary we gaty önümçilik galyndylaryň käbir görnüşleri (III we IV klas howply), şeýle-de tejribe-eksperimental usullary arkaly kesgitlenilen klasly howpsuz galyndylar kabul edilýär.

84. Gaty hojalyk galyndylarynyň bile saklanylmagy üçin çyglylygy 85%-den köp bolmadyk ýarylma howpsuz we öz-özünden ýanmaýan önümçilik galyndylary kabul edilýär. Gaty hojalyk galyndylarynyň meýdançasyna suwuk we pasta görnüşli galyndylar kabul edilmeýär.

85. Meýdançada hyzmat edilýän edaralaryň we olardan kabul edilýän galyndylaryň hem-de olaryň mukdarynyň sanawy bolmalydyr.

86. III we IV klas howply önümçilik galyndylary çäklendirilen mukdarda (gaty hojalyk galyndylaryň agramynyň 30%-inden köp däl) kabul edilýär hem-de suw çekilmesinde gaty hojalyk galyndylaryndaky süzgüjiň derejesinde zäherli elementleriň we 5000 mg/l kislородda kislородyň biohimiki talaplarynyň 20 hem-de kislородyň himiki talaplarynyň 400 saklanylmagy bilen häsiýetlenýän hojalyk galyndylary bilen bile saklanylýar.

87. Gaty hojalyk galyndylary üçin meýdançalara epidemiologiýa taýdan howply, ýöriteleşdirilen gurnamalarda zýansyzlandyrylmadyk galyndylaryň kabul edilmegine ýol berilmeýär.

88. Radioaktiw galyndylaryň ýerleşdirilmegi we gömülmegi Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda amala aşyrylýar.

89. Gaty hojalyk galyndylar üçin meýdançalara ölen haýwanlaryň maslyklarynyň, konfiskatlarıň, et läşleriniň galyndylaryň kabul edilmegine ýol berilmeýär.

90. Meýdançada galyndylary zyýansyzlandyrmak üçin üýşürilen zibilleriň meýdan şertlerinde kompostirleme usuly ulanylýar, her ýylda 120000 m³-den az bolan gaty hojalyk galyndylary kabul edýän meýdançalar üçin gaty hojalyk galyndylary garymda saklama tertibi peýdalanylýar. Garymlaryň çuňlugy 3-6 metr we üstüne görä ini 6-12 metr bolmaly. Garymlar şemalyň agdyklyk edýän ugruna perpendikulýar ýerleşdirilýär.

91. Garymlar gazylanda emele gelen toprak gaty hojalyk galyndylary bilen doldurylandan soň, olaryň gömülmegi üçin ulanylýar. Bir garymyň uzynlygy, onuň doldurylma möhletiniň göz önünde tutulmagy arkaly kesgitlenilýär:

1) 0⁰C temperaturadan ýokary döwürde 1-2 aýyň dowamynda;

2) 0⁰C temperaturadan pes bolan döwürde topragyň doň wagtynyň ähli döwründe.

92. Gaty hojalyk galyndylaryň gönüden-göni batgalyk we daşgyn suwlaryň basan ýer böleklerinde saklanylmagyna ýol berilmeýär. Beýle ýer böleklerini meýdança hökmünde ulanmazdan ozal, olaryň üsti ýerüsti ýa-da daşgyn suwlarynyň maksimal derejesinden 1 metr ýokary çykarylyp inert materiallar bilen örtülýär. Munda hökman suwa çydamly ekran hem ulanylmalydyr. Ýerasty suwlaryň 1 metrden az bolan çuňlukda bar bolan ýagdaýynda deslapdan toprak guradylyp, ýüzi üzňeleşdiriji material bilen örtülmelidir.

93. Meýdançanyň gökleşdirilen zolagynda (kesgitli çäk boýunça) gaty hojalyk galyndylaryň ýerasty suwlara edýän täsirine gözegçilik (monitoring) etmek üçin guýylar (skwažinalar) gurnalýar, olaryň biri ýerasty suwlaryň akymy boýunça meýdançadan ýokarda, 1-2 sanysy bolsa, meýdançadan pesde ýerleşdirilmelidir.

94. Iş kartasynda gaty hojalyk galyndylary ýerleşdirilende galyndylaryň dykyzlandyrylan gatlagyny 2 metr galyňlykda toprak ýa-da beýleki üzňeleşdiriji materiallar arkaly aralyk ýa-da gutarnykly üzňeleşdirmeklik amala aşyrylýar. Tekiz meýdançalarda galyndylaryň üzňeleşdirilmegi tomus paslynda her gün, 5⁰C-den pes temperaturada ýerleşdirilen pursatyndan 3 gije-gündizden gijä galdyrylmaly däldir.

95. Üzňeleşdiriji material hökmünde şlaklar, we/ýa-da hek, mel, soda, gips, grafit, asbosement, şifer ýaly önümçilik galyndylary ulanylýar.

96. Zibil daşayán ulaglar boşadylanda we gaty hojalyk galyndylary ýerleşdirilende galyndylaryň ýeňil fraksiýalary saklanyp galar ýaly, şemalyň agdyklyk edýän tarapynda göçme torly haýat goýulýar. Her iş tapgyrynda 1 gezekden seýrek bolmadyk ýygylkda göçme şitlerde saklanan galyndylar ýygnaýlar we meýdançanyň galyndylary ýerleşdirmek üçin niýetlenilen bölegine ýerleşdirilýär hem-de onuň üsti üzňeleşdiriji gatlak bilen dykyzlandyrylýar.

97. Ýerasty we ýerüsti akymalaryň açyk howdanlara eltýän öwrümlü kanallary yzygiderli zibilden arassalanylýp durulmalydyr.

98. Meýdançalaryň çäginde gaty hojalyk galyndylarynyň açyk ot ýakylmagyna ýol berilmeýär. Zibilleriň öz-özünden ýanmagy ýüze çykan ýagdaýynda Döwlet ýangyn howpsuzlygy gullugynyň gullukçylary gelýänçä, meýdançanyň işgärleri tarapyndan özbaşdak dörän ýangyny söndürmek işleri geçirilmelidir.

99. Meýdançalaryň ýapylmagy, onuň taslamasynda göz önünde tutulan beýiklige çenli gömülmeginden soň amala aşyrylýar. Ulanylyş möhleti 5 ýyldan az bolan meýdançalarda soňraky çökme ýagdaýlara görä, göz önünde tutulan wertikal bellikden 10% ýokary gömmeklige ýol berilýär.

100. Meýdança ýapylmazdan ozal galyndylaryň ahyrky gatlagy topragyň daşky üzňeleşdiriji gatlagy bilen gutarnykly ýapylýar.

101. Daşky üzňeleşdiriji gatlak gutarnykly meýilleşdirilende meýdançanyň gýralarynda suw akymlyry üçin eňňit (iniş) göz önünde tutulmalydyr.

102. Meýdança ulanylyp başlan wagtyndan başlap, onuň beýikliginiň ýokary galmagyna görä, daşky ýapgytlary berkidilýär. Daşky ýapgytlar üçin material hökmünde toprak ulanylýar.

103. Meýdançanyň ýokarky üzňeleşdiriji gatlagynyň gurluşygy meýdança ýapylandan soň, onuň ulanylmagynyň göz önünde tutulan şertlerine görä kesgitlenilýär. Ýapyk meýdança milli tebigy seýilgäh toplumlary, lyža sporty üçin depejikler ýa-da töwerege ser salmak üçin meýdançalar üçin ulanylan ýagdaýynda, onuň daşky üzňeleşdiriji gatlagy 0,6 m.-den az bolmaly däldir.

104. Meýdançanyň ýapgytlaryndan topragyň ýuwulmagynyň ýa-da şemala dargamagynyň önüni almak üçin daşky üzňeleşdiriji gatlak goýulan badyna, olar seki görnüşinde gökleşdirilýär.

105. Rekultiwirlenen meýdançanyň çäginin düýpli gurluşyk işlerini amala aşyrmak üçin ulanylmagyna ýol berilmeýär.

106. İşlenilen karýerler we emeli dörän boşluklar hapalanan sil suwlarynyň hem-de akymlyryň ýygnaýjylarydyr. Bu çäkleri hojalyk işleri üçin ýaramly bolmagyna gáýtarmak üçin, olaryň rekultiwirlenilmegi zerurdyr.

107. Karýerleri we beýleki emeli dörän boşluklary howply bolmadyk galyndylar hem-de III-IV klas howply önümçilik obýektleriniň galyndylary bilen gömmeklige ýol berilýär. Şeýle hem, Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kesgitlenilen SGZ-ny kesgitlemek bilen bellenen ýerleri ýerleme üçin ulanmaklyga ýol berilýär.

Galyndylaryň islendik görnüşi ulanylanda, olaryň morfologiki we fiziki-himiki düzümi kesgitlenilmelidir. Ýmit galyndylaryň we ösümlük gelip çykyşly galyndylar 15%-den ýokary bolmaly däldir. Galyndylaryň ýerleşýän ýerinde gaty hojalyk galyndylary üçin galyndylaryň ammarlaşdyrylýan, ýok edilýän we gömülýän ýerlerini taslamalaşdyrmak, ulanmak we rekultiwirmek işleri jemagat hojalygy babatynda ýerine ýetiriji häkimiýetiň ygtyýarlandyrylan edarasy tarapyndan amala aşyrylýar.

108. Rekultiwirlenilýän karýeriň SGZ-nyň ölçegi hökmünde iň golaý ýaşaýyş jaý gurluşlarynyň çäginde 100 metrden az bolmadyk ölçeg kabul edilýär. Rekultiwirlenilýän karýeriň haýaty we degişli işleri amala aşyrmak üçin hojalyk-durmuş obýektleri bolmalydyr.

109. Gaty hojalyk galyndylaryň we önümçilik galyndylaryň ýerleşdirilýän meýdançalarynda Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kadalaşdyryjy resminamalar esasynda önümçilik gözegçiligi amala aşyrylmalydyr.

110. Meýdança dolandan soň, onuň ýok edilmesi taslama laýyklykda geçirilýär.

111. SGZ-nyň çäginde we iş zolagynda atmosfera howasynyň hapalanmagy aňryçäk ýol berilýän toplanmadan ýokary bolan ýagdaýynda hapalanma derejesini peseltmek boýunça çäreler geçirilmelidir.

112. SGZ we hapa suwlaryň guýulýan beketleriniň ölçegleri Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda kadalaşdyryjy resminamalar esasynda belleniýär.

113. Hapa suwlaryň guýulýan beketleri ýaşayyş we jemgyýetçilik binalary hem-de gurnamalary babatynda, olaryň yk (şemalyň akymyna) tarapynda ýerleşdirilýär. Beketleriň ölçegleri 0,2 ga. 1m³ hasabyndan kesgitlenilýär.

114. Wakuum bilen doldurylan awtosisternalardan suwuk galyndylary boşatmak ýörite şlanglar we kabul edilýän gurluşlar arkaly ýerine ýetirilýär.

115. Suwuk galyndylara 1:1 hasabyndan suw goşulýar, gaty galyndylar zibil owradyjy enjamlarda maýdalanylýar we lagym ulgamyna goýberilýär. Lagym ulgamynyň geçirilmedik ýerlerinde galyndylar her gün, gaty hojalyk galyndylary zýýansyzlandyrmak üçin bölünip berlen ýere äkidilmelidir.

116. Lagym ulgamy geçirilmedik ilatly ýerlerde gaty we suwuk galyndylar aýratynlykda ýygnalýar. Suwuk galyndylar suw geçirmeýän çukurlara ýygnalyp, assenizasiýa ulagy bilen assenizasiýa meýdanyna ýa-da sürülýän meýdana daşalýar.

117. Suwuk galyndylaryň saklanylýan we gömülýän meýdany (mundan beýläk-assenizasiýa meýdany) “Senagat kärhanalaryny taslamaklygyň arassaçylyk kadalary” atly TGK 2.09.04-09 belgili Türkmenistanyň Gurluşyk kadalarynda görkezilen aralykda ýerleşdirilýär.

118. Meýdanlary tomus we gyş territoriýasyna hem-de aýratyn meýdançalara (kartalara) bölýärler. Suwuk galyndylar meýdanyň sürülen ýerlerine dökülip, 20 sm. çuňlukda gömülýär. Gyş meýdançalary güýzde sürülýär we oňa gyşyna galyndy dökülýär, ýazda meýdançalar gurandan soň ýene-de sürülýär.

119. Assenizasiýa meýdanynda tehniki maksatly ösümlikleriň ekilmegine ýol berilýär. Gök-bakja ekinleriniň ekilmegine ýol berilmeýär.

120. Sürülýän meýdanlar we assenizasiýa meýdanlary haýatlanýar, ol ýerde ulag ýuwmak üçin meýdança gurýarlar. Işgärler üçin niýetlenilen otaglar ýagtylyk we hojalyk-agyz suwy bilen üpjün edilýär.

Önümçilikdäki we gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnamaga, ulanmaga, zýýansyzlandyrmaga, daşamaga, saklamaga hem-de gömmäge bildirilýän Sanitariýa kadalaryna 1-nji Goşundy

Şlam, şlak, radioaktiw, toksiki, gazylyp alynýan magdanlardan emele gelýän galyndylaryň ýerleşdirilýän ýöriteleşdirilen nokadyny, kül toplaýjylary we üýşmekleri gömmegiň pasporty

Ady: _____

T/b	Çäreler	Maglumatlar	Bellik
-----	---------	-------------	--------

1.	Gömmegiň tamamlanan wagty		
2.	Gömmek boýunça geçirilen çäreleriň gysga ýazgysy		
3.	Taslamany ýerine ýetiren guramanyň ady		
4.	Gömmäni amala aşyran subýekt		
5.	Gömülen obýekti gözegçilige kabul eden gurama		
6.	Sanitariýa-dozimetriki gözegçiligiň maglumatlary		
7.	Gömme obýektine we onuň ýanaşyk çäğine girizilen çäklendirmeler		
8.	MIO geçirildi		

Geçirdi: _____ ady, familiýasy, atasynyň ady (bolan ýagdaýynda)

Kabul etdi: _____ ady, familiýasy, atasynyň ady (bolan ýagdaýynda)

Önümçilikdäki we gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnamaga, ulanmaga, zyýansyzlandyrmaga, daşamaga, saklamaga hem-de gömmäge bildirilýän Sanitariýa kadalaryna 2-nji Goşundy

Gaty hojalyk galyndylaryň ýöriteleşdirilen meýdançasyna üzňeleşdiriji material hökmünde ulanylýan we çäklendirilmän kabul edilýän IV klas howply önümçilik galyndylaryň sanawy

1-nji tablisa

T/b	Galyndylaryň görnüşi
1	Alýumosilikat şlamy СБ-Г-43-6
2	Asbestosement bölekleri
3	Asbest owuntyklary
4	Bentonitiň galyndylary
5	Karbit kalsiýniň önümçilik işlemelerindäki grafit
6	Witamin B-6 önümçiligindäki gips saklaýan galyndylar
7	Söndürmeden galan şlamlar, hek daşy, ýanan hek
8	Himiki çökdürilen hek, gaty galyndylar
9	Işlenilen briketler görnüşindäki alýuminiý okisi
10	Kremniýniň okisi (PWH we А1С13 önümçiligindäki)
11	Paratit – galyndylar
12	Sulfat natriýniň ýüzýän duzlary
13	Selikagel (zähersiz gazlaryň adsorberleriniň guramagyndaky)
14	Selikagel süzgüç-pressler bilen şlam önümçiligindäki
15	Granulirlenen şlamyň sodalary
16	CaSO4 görnüşindäki soda-sement önümçiliginiň distilýasiýa galyndylary
17	Agyr metallary saklamayan, galyplamaga ýaramly sterženli galyndylar
18	Suw arassalamakda we suwy ýumşatmakda ulanylýan şlamlar

19	Syrygýan suwlaryň hlorid natriý çökündileri
20	Standart däl hlor heki
21	Şifer önümçiliginiň gaty galyndylary
22	Kömür, torf, slanesler ýa-da hojalyk galyndylary bilen işledilýän TES, ýyladyşhanalaryň (bug gazanlaryň) şlaklary
23	Ýylmaýjy materiallar
24	Gurluşyk galyndylary: gurluşyk gummy, garyndynyň, betonyň galyndylary, PGS, kerpiç bölekleri, keramiki önümleriň, samanyň, palçygyň we ş.m. galyndylary

Meýdançalara çäklendirilen möçberde kabul edilýän we gaty hojalyk galyndylary bilen bile saklanylýan III we IV klas howply önümçilik galyndylaryň sanawy(1000 m³ gaty hojalyk galyndylaryna kada görkezijiler)

2-nji tablisa

T/b	Galyndylaryň görnüşi	1000 m ³ gaty hojalyk galyndylaryna önümçilik galyndylaryň aňryçäk mukdary, tonnada
1	2	3
1	Sirke angidridiniň önümçiliginiň kub galyndylary	3
2	Rezitiň galyndylar (gatan formaldegid şepbigi)	3
3	Köpürjikleýän polistirol plastikleriň önümçiliginiň gaty galyndylary	10
Elektroüzňeýji materiallaryň önümçiligindäki galyndylar:		
1	Elektrotehniki listli III-8,0 getinaks	10
2	ЛСНПЛ - 0,17 ýelmeşegen lenta	3
3	Polietilen turbajygy ПНП	10
4	Steklolakotkan ЛСЭ - 0,15	3
5	Çüýşe materialy Э2-62	3
6	Elektrotehniki listli tekstolit Б-16,0	10
7	Fenoplast 03-010-02	10
Suspenziýa, emulsiýa önümçiliginiň gaty galyndylary:		
1	Akrlonitril ýa-da metilmetakrilat bilen stirolýň sopolimerleri	3
2	Polistirol plastikler	3
3	Akrlonitrilbutadiýenstirol plastikler	10
4	Polistirollar	3

Önümçilikdäki we gündelik durmuşdaky galyndylary ýygnamaga, ulanmaga, zýansyzlandyrmaga, daşamaga, saklamaga hem-de gömmäge bildirilýän Sanitariýa kadalaryna 3-nji Goşundy

Çäklendirilen möçberde kabul edilýän we aýratyn şertleriň berjaý edilmegi bilen saklanylýan III we IV klas howply önümçilik galyndylaryň sanawy

T/b	Galyndylaryň görnüşi	Önümçilik galyndylaryň aňryçäk mukdary (1000 m ³ gaty hojalyk	Meýdançada saklamagyň ýa-da önümçilik obýektlerinde taýýarlamagyň aýratyn şertleri
-----	----------------------	--	--

		galyndylaryna- tonnada)	
1	2	3	4
1	Witamin B-6 önümçiliginden aktiwirlenen kömür	3	0,2 metrden ýokary bolmadyk gatlak bilen ýerleşdirilmeli
2	Asetobutilatsellýulozanyň galyndylary	3	Çyglandyrylan ýagdaýda 0,3 x 0,3 x 0,3 m.-den köp bolmadyk ölçegdäki kiplerde dykzlandyrylmaly
3	Agaç we agaç owuntyklarynyň galyndylary	10	Önümçilik jaýlarynyň pollaryna sepelemek üçin ulanyp bolýan agaç owuntyklaryny saklamaly däl
4	Hrom gyýkyndyklary	3	0,2 metre çenli gatlak bilen ýerleşdirilmeli
5	Gaýdyp gelmejek agaç we kagyz gaplar	10	Ýagly kagyzy özünde saklamaýan
6	Deriniň ýerini tutujy galyndylar	3	0,2 metrden ýokary bolmadyk gatlak bilen ýerleşdirilmeli
7	Agardylan toprak	3	0,2 metr gatlak bilen ýerleşdirilmeli
8	Faolit tozany	3	Çyglandyrylan ýagdaýda haltalara gaplanylmaly

Türkmenistanyň Adalat ministrliği tarapyndan
2021-nji ýylyň 16-njy iýulynda 1491 bellige
alyş belgisi bilen döwlet belligine alnan.